

Att svära i kyrkan

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

STELLAN TENGROTH (RED)

Stellan Tengroth (red)

Att svära i kyrkan

—

Tjugofyra röster om evig tillväxt
på en ändlig planet

Med bidrag av:

Katarina Bjärvall
Anna Borgeryd
Bengt Brülde
Amelia Bryne
Stefan Edman
Susanna Elfors
Per Grankvist
Pernilla Hagbert
KG Hammar
Pär Holmgren
Alf Hornborg
Anne Jerneck

Sara Karlsson
Billy Larsson
Fredrik Lindström
Ylva Lundin
Stina Oscarson
Christer Sanne
Birger Schlaug
Fredrik Sjöberg
Stellan Tengroth
Anders Wijkman
Lars Wilderäng
Boo Östberg

PÄRSPEKTIV
förlag

Inledning

Det går knappt att öppna en dagstidning utan att hitta åtminstone någon artikel som nämner ordet tillväxt och med ytterst få undantag används det i betydelsen ”positiv utveckling”. Och sett i backspegeln har den – i många avseenden – goda utveckling som vi i västvärlden upplevt under det senaste århundradet gått hand i hand med en stadigt växande BNP.

Ekonomisk tillväxt har blivit allt mer förankrad, inte bara som ett medel för samhällsutveckling, utan också som det kanske viktigaste målet att styra mot. Inom både kommuner och regioner tar man fram ambitiösa dokument som ska ge den långsiktiga färdriktningen och där är det mer regel än undantag att ”hållbar tillväxt” är det överordnade målet. Det som ska vara rättesnöret för de viktiga dagliga besluten.

Men parallellt med detta har allt fler börjat uttrycka tvivel och vågat ifrågasätta tillväxten. Grovt sett har de kritiska rösterna två infallsvinklar. Den första skjuter in sig på om ekonomisk tillväxt är eftersträvansvärd. Om de samhälleliga och personliga vinsterna överväger tillväxtens baksida med en – både lokalt och globalt – ojämlig fördelning, ett uppskruvat tempo, konsumtionshets och mindre tid att ägna sig åt sådant som verkligen ger livet mening.

Det andra synsättet har sitt fokus på om tillväxt, oberoende av om den är positiv eller inte, över huvud taget

är möjlig. I detta perspektiv är tillgång till energi och naturresurser nyckelfrågor, men självklart också hot mot ekosystem och ett klimat som riskerar löpa amok.

Även om det är lätt att hitta invändningar mot BNP-tillväxt är det inte konstruktivt att blunda för att vårt moderna samhälle i alla dess delar är utvecklat under en tid av expansion. Tekniska framsteg och ökad produktivitet har lett till minskat behov av arbetskraft, men så länge ekonomin växte var det möjligt att ”skapa” nya jobb. Utan tillväxt riskerar nu arbetslösheten skjuta i höjden. Desutom är viktiga byggstenar i den välfärd som vi värnar – sjukvård, skola och pensioner – i grunden hotade när tillväxten uteblir och vi går in i den ständiga lågkonjunkturen.

Och inte bara sysselsättning och välfärd är i riskzonen. Det finansiella systemet kan rasa samman den dag som expansionen inte längre är möjlig. I en verklighet med en växande real ekonomi var det inte bara möjligt att öka skuldsättningen, det var faktiskt för de flesta både klokt och rationellt att göra så. Som en följd av detta har, under de senaste årtiondena, den finansiella sektorn och de samlade skulderna växt till en gigantisk storlek. Det som fram till nu har varit en förutsättning och ett smörjmedel för samhällsutvecklingen riskerar bli den kvarnsten som sänker tillväxten.

Detta är i ett nötskal tillväxtens dilemma. Å ena sidan uppenbara gränser för fortsatt tillväxt. Ekologiska och resursmässiga gränser som inte är förhandlingsbara. Å andra sidan ett samhälle som förutsätter ständig expansion. I en krympande ekonomi kommer inte bara välfärden, utan också den sociala stabiliteten, demokratin och i förlängningen freden att sväva i fara.

De tjugofyra rösterna

Problem, utmaningar eller kriser. Oavsett vilka ord man använder är det svåra ämnen. Samtidigt finns det mycket som är trivialt. Frågor som är enkla och närmast självklara att ställa. Att våga lyfta på locket och ställa dem, även om man inte har svaren, är en tanke med denna bok.

Antologin innehåller 23 kapitel och ger röst åt 24 olika personer. Var och en står för sina tankar och sina argument. Det är en stor bredd, skilda utgångspunkter och olika tilltal. Här finns de som över huvud taget inte nämner ordet tillväxt och här finns andra där t-ordet är med i var och varannan mening. Alla har de bäring på ett kritiskt ifrågasättande av den samhällsutveckling vi ser omkring oss. Bland författarna finns politiker av skilda kulörer, professorer, författare, miljödebattörer och andra som man kanske inte alls förknippar med frågorna kring en hållbar utveckling.

Alla ger de sin problembeskrivning och ställer frågor som de ser som viktiga. Och här finns inte bara frågor utan också en del konstruktiva förslag och idéer.

Däremot får du leta förgäves efter det kapitel som serverar universallösningen.

Per Granqvist inleder med att skärskåda vårt ordbruk. Den första kända användningen av ordet tillväxt går tillbaka till år 1633, och idag är det en del i vardagsspråket som vi tar för given. Vad vi lägger i ordens betydelse, vad som sägs i klartext och vad som står mellan raderna är mycket viktigare än vad man kan förledas tro.

KG Hammar tar upp något som är minst lika viktigt som språkbruket – den inre och andliga tillväxten. En tillväxt som inte tär på några ändliga naturresurser och som kanske är en förutsättning om vi ska kunna säga nej till den ekonomiska tillväxten.

Sara Karlsson är tydlig med att identifiera två aspekter av tillväxtdiskussionen. Å ena sidan frågan om tillväxten är möjlig och å andra sidan frågan om den är något att sträva efter. Med detta sagt lägger hon sedan kraften på att vrida och vända på tankarna om tillväxt är önskvärd, men också vad som skiljer välfärd och välstånd. I sin roll som politiker och riksdagsledamot ser hon tillväxtens dilemma tydligare än många andra.

Stellan Tengroth har fokus på den infallsvinkel som Sara inte tog upp. Med avstamp i de villkor för växande som gäller inom biologin analyserar han möjligheterna för fortsatt BNP-tillväxt. Kapitlet avslutas med en appell för förnöjsamhet.

Alf Hornborg erbjuder ett globalt samhällsvetenskapligt perspektiv på tillväxt, konsumtion och teknik. Allt handlar ytterst om fördelning mellan fattiga och rika i världen. Våra sätt att prata om pengar, levnadsstandard och teknisk ”utveckling” är ideologiska dimridåer som gör de globala orättvisorna mindre upprörande. Våra illusioner ger oss ett sammanhang som vi kan leva med.

Anna Borgeryd ställer utvärderande frågor: Vad är det som är bra med hur industrisamhället försörjer oss? Och vad är det som är kortsiktigt och ohållbart? Slutsatsen är att västvärlden haft årtionden av kostsam pseudotillväxt och att vi nu måste förändra de ekonomiska spelreglerna för att skydda försörjningen.

Boo Östberg och *Fredrik Sjöberg* sätter upp sambandet: Energi = Ekonomi = Välfärd = Demokrati. Denna mycket förenklade ”formel” är grunden då de frågar sig om demokratin kommer stå pall. Deres bild är att bakom den ekonomiska krisen ligger minskade tillgångar på energi och att detta i sin tur kommer sätta gränser för den ständiga tillväxten – den som våra välfärdssystem är så beroende av.

Anders Wijkman tar fasta på finanssektorns roll och dess oförmåga att väga in naturvetenskapliga aspekter i räkenskaperna. Och det är inte bara denna oförmåga som är problematisk, storleken i sig är ett hot. Med en ökad skuldsättning inom alla sektorer av samhället är framtiden överbelånad – både ekonomiskt och ekologiskt. Han ger också några konkreta idéer som skulle ge incitament för en hållbar utveckling och en finanssektor med ett tidsperspektiv längre än ett kvartal.

Stina Oscarson skriver om hur kulturen kidnappats för att bli en del av en ohållbar utveckling.

Lars Wilderäng identifierar de två fundamenten som tillväxten vilar på: befolkningsökningen och den ökade användningen av fossil energi. När inget av detta längre är möjligt måste samhället ställas om och för att inte riskera människovärde, jämlikhet, frihet och demokrati krävs öppna ögon – en tillväxtrealism.

Katarina Björvall ger sig ut med tummen över vägen och skissar fram liftandet som ett sätt att sabotera konsumtionskulturen. Att lifta är att spara pengar och miljö men också att osäkra tillvaron, öppna sig för slumpen och hitta tillit till mänskligheten. I framtiden, tror hon, kan det bli så pass ovanligt att ha en egen bil och så pass

självklart att be att få åka med att de flesta bilar som rullar har en eller ett par liftare som passagerare.

Anne Jerneck visar i en kort exposé hur forskningsämnet hållbarhetsvetenskap vuxit fram som ett tvärvetenskapligt initiativ för att överbrygga klyftan mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap. I fokus för det nya ämnet står politik, ekonomi och vetenskap kring de globala utmaningarna såsom klimatförändring, biodiversitetsförlust, fattigdom och växande ojämlikhet.

Pär Holmgren pekar på nödvändigheten att i alla beslut ta hänsyn till att energi, ekonomi och ekologi hänger ihop. Vi ser idag framför allt i Arktis hur den desperata jakten på energi leder till att miljöfrågorna kommer i andra hand.

Pernilla Hagbert diskuterar den paradoxala innebörden av tron på grön tillväxt, med byggindustrin och bostadsbranschen som illustrativt exempel. Hon pekar på den ensidiga tolkningen av hållbara boendemiljöer inom branschen, men även hur vi kan röra oss bortom effektivitet för att ta ett helhetsperspektiv på bostadsutvecklingen.

Susanna Elfors reflekterar över städernas tillväxt och över hur dessa ständigt förväntas bli större på bekostnad av grönområden för ekosystemtjänster, matförsörjning och rekreation. I en personlig betraktelse, som startar i ett barndomsminne, visar Susanna hur den gröna förorten och det lokala gemensamma livet kan fungera som en modell för den omställning som vi måste göra.

Fredrik Lindströms utgångspunkt är att vårt tillväxtbegrepp faktiskt innebär att vi aldrig får bli nöjda. Så fort vi blir för belåtna med våra liv så blir vi sämre på att konsumera, och äventyrar därmed vår välfärd. I vår

nutida livsstil så räcker det ”naturliga” missnöjet inte riktigt till, och därför har vi lärt oss att tillverka missnöje på ett slags konstgjord väg. Vi gör det mycket med hjälp av reklam, som hela tiden påminner oss om bristerna i våra liv – så att vi aldrig blir nöjda. Vi lever i ett ekonomistiskt tidevarv, där vi liksom en narkoman är slav under vårt eget beroende. Och var och en är strängt upptagen med sitt självförverkligande, som man är övertygad om är något man enbart gör för sin egen skull. Men är även vår individualism i själva verket mest ett sätt att hålla tillväxten uppe?

Billy Larsson granskar klimatfrågan med hjälp av en analogi med missbruksproblematik. Det vi missbrukar är jordens resurser och för att komma ur vårt missbruk krävs både att vi släpper fokuseringen på ekonomisk tillväxt och att vi tillämpar en förnyad etik där vi inte har rätt att leva på kommande generationers bekostnad. Och som när det gäller allt missbruk: att komma ur missbruket är både svårt och befriande.

Bengt Brülde slår fast att det inte räcker med teknologiska framsteg utan att det också krävs livsstilsförändringar för att lösa klimatproblemet. Finns det då någon etik som kan stötta oss i denna process? Ett intressant moralfilosofiskt resonemang leder fram till slutsatser som inte är desamma som i det föregående kapitlet.

Birger Schlaug menar att vi i varje tidevarv måste ställa oss frågan: vad är bättre liv? Alltmer talar för att bättre liv idag är mer fri tid, mer social närvaro och mer delaktig kultur. Något som snarast motverkar ekonomisk tillväxt. Vad är det då som gör att vi ändå håller fast vid tillväxttröskeln? Vilka normer och föreställningar är det som håller oss fast?

Christer Sanne tar till bilden av en lök med tre lager för att beskriva social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet. Med denna liknelse betonar han att de tre hänger intimt samman, är beroende av varandra, men inte på något sätt är likvärdiga.

Stefan Edman sätter fokus på de globala överlevnadsfrågorna, och även om han lyfter fram det som faktiskt har gått åt rätt håll, med exempelvis tillgång till rent vatten och minskad spädbarnsdödlighet andas hans text en stor portion av otålighet. Han saknar inte idéer om vad som borde göras, men för det krävs både politisk handlingskraft och förändringar på det individuella planet.

Amelia Bryne bor i Brooklyn och hon berättar om de osynliga ekonomierna som växer fram där. Ekonomier där människor tar egna initiativ och där livet och inte pengarna är i fokus. Förutom de sociala och miljömässiga värdena ger det i en turbulent tid styrka att inte fullt ut vara beroende av den ”vanliga” ekonomin.

Ylva Lundin hör hemma i Alingsås och i kilometer är avståndet till New York stort, ändå är likheterna mellan SolidarityNYC och Omställning Alingsås slående. Ylva föreslår i bokens sista kapitel att vi tar hjälp av begreppet ”resiliens” när vi försöker förändra oss själva och vårt samhälle. Vi kan inte vänta på beslut uppifrån utan behöver engagera oss och bygga nätverk lokalt för att bättre klara förändringar. Hon berättar konkret och personligt om några av de saker som omställningsrörelsen arbetar med.

Tillväxt är inget att sträva efter, utan god tillgång på olja är den inte möjlig, vårt finanssystem är som ett pyramidspel och vår konsumtion drivs av samma belöningsystem som narkomanens. Detta är bara några av svordomarna i tillväxtens tempel, uttalade av:

Katarina Bjärvall

Anna Borgeryd

Bengt Brülde

Amelia Bryne

Stefan Edman

Susanna Elfors

Per Grankvist

Pernilla Hagbert

KG Hammar

Pär Holmgren

Alf Hornborg

Anne Jerneck

Sara Karlsson

Billy Larsson

Fredrik Lindström

Ylva Lundin

Stina Oscarson

Christer Sanne

Birger Schlaug

Fredrik Sjöberg

Stellan Tengroth

Anders Wijkman

Lars Wilderäng

Boo Östberg

I en värld där mänskligheten är på väg att överskrida planetens ekologiska kapacitet på flera kritiska områden är en bok som denna ett viktigt bidrag till samhällsdebatten. Den ger oss en rad olika ledtrådar kring vilken typ av förändringar som kan få oss på rätt köl igen. Det behövs ett paradigmskifte där vi strävar efter en "tillväxt inom planetens gränser" snarare än en "tillväxt utan gränser". Vårt utrymme på planeten är begränsat och måste fördelas rättvist bland de drygt 9 miljarder människor som vi förväntas vara år 2050.

JOHAN ROCKSTRÖM

PÄRSPEKTIV
förlag

PRISGRUPP
H
POCKETSTANDARD

ISBN 978-91-87329-04-3

9 789187 329043 >